

Sevda Bünyatulla qızı MƏMMƏDOVA
Ü.Hacıbəyli adına Bakı Musiqi Akademiyası, dosent
E-mail: sevdamammedova2021@mail.ru

İLHAM NƏZƏROVUN (KONTRATENOR) İFASINDA VASİF ADIGÖZƏLOVUN “QƏRƏNFİL” ROMANSININ VOKAL İFAÇILIQ XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Xülasə: Aparılan araşdırmada görkəmli bəstəkar Vasif Adıgözəlovun “Qərənfil” romanının Respublikanın Əməkdar artisti İlham Nəzərovun təfsirində ifaçılıqxüsusiyyətlərinə nəzər yetirilmişdir. Qeyd edək ki, romans ilk dəfə olaraq kontratenor səs tembri ilə səsləndirilmişdir. Bu isə fərqli ifaçılıq prinsiplərini şərtləndirmişdir. Belə ki, İ.Nəzərov təfsirində kontratenor və Azərbaycan vokalifaçılıq məktəbinin xüsusiyyətlərini birləşdirmişdir.

Açar sözlər: Vasif Adıgözəlov, İlham Nəzərov, Qərənfil, romans, kontra-tenor səs tembri, vokal ifaçılıq xüsusiyyətləri.

UOT: 78.083

DOI: doi.org/10.54414/otri1640

Giriş

Azərbaycan Respublikasının Xalq artisti, Dövlət mükafatı laureatı, professor Vasif Adıgözəlov Azərbaycan bəstəkarlıq məktəbinin görkəmli nümayəndələrindən biridir. Onun yaradıcılığı musiqi mədəniyyətimizdə xüsusi əhəmiyyətə malikdir. “Dahi Qara Qarayev məktəbinin zəngin ənənələrini və nova-torluq prinsiplərini ən yüksək səviyyədə inkişaf etdirərək, V.Adıgözəlov öz yolunu müəyyənləşdirmiş, musiqidə öz dəstxəttini tapmışdır” [2]. Bəstəkar olduqca rəngarəng yaradıcılıq yoluna malikdir və o, müxtəlif janrlarda əsərlər də yazmışdır. Buraya “Ölülər” və “Natəvan” adlı operaları, “Qəm karvanı”, “Çanaqqala-1915”, “Qarabağ şikəstəsi”, “Odlar yurdu” oratoriyası, 5 musiqili komediyası, 3 simfoniya, 5 instrumental konsert, muğam simfoniya, simfonik poema daxildir. Bu əsərlər Niyazi, A.Staseviç, B.Xaykin, P.Zonner, R.Abdullayev kimi məşhur dirijorlar tərəfindən ifa edilmişdir. Bu əsərlərdə “Azərbaycan incəsənətinin müasir tələblərinə fəallıqla yanaşan, aktual mövzuları öz musiqisində bacarıqla əks

etdirən bəstəkar”ı müəyyən edirik [1, s.182]. Həmin əsərlər dünyanın müxtəlif ölkələrində, o cümlədən, Türkiyə, Rusiya, Bolqarıstan, Macarıstan, Almaniya, Fransa, İran və digər ölkələrdə səslənmiş və böyük dinləyici marağına səbəb olmuşdur.

Əsas mətn

V.Adıgözəlovun yaradıcılığında mahnı və romans janrı da xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Musiqiçi bu janrdan çoxlu sayda əsərlər bəstələmiş və özünəməxsus yanaşmasını göstərmişdir. Qeyd etmək istərdik ki, məhz mahnı janrı bəstəkarın yaradıcılığında daha çox üstünlük təşkil edir. Bu əsərlərdə olan söz və melodiya harmonik vəhdəti ən incə insan hisslərini çatdırır. Bəstəkarın mahnılarında xalq musiqisinin intonasiyaları ilə bağlılığını aydın şəkildə müşahidə etmək mümkündür. Onun mahnılarının dinləyicilərin qəlbinə yol tapmasının sirri də məhz bu məqamdır: “V.Adıgözəlovun mahnılarında intonasiyaların ürayəyatımlığının əsas səbəblərindən biri xalq musiqisi ilə bəstəkarın üslubuna xas romantik coşğunluğun üzvi sintezi olmuşdur.

Bu mahnılarda insanın üzvi hissləri, şirin duyğuları təcəssüm etdirilmişdir” [1, s.187]. Əməkdar incəsənət xadimi, professor İmrüz Əfəndiyeva bəstəkarın mahnı və romans yaradıcılığını çox gözəl şəkildə ifadə etmişdir: “Vasif Adıgözəlovun romans və mahnı yaradıcılığı uzun illərdir ki, milli mədəniyyətimizin ən gözəl nailiyyətləri xəzinəsində mühüm yer tutur. Bəstəkarın mahnı və romans yaradıcılığı nəinki Azərbaycanda, hətta sərhədlərimizdən uzaqlarda da geniş şöhrət tapmışdır. Əlbəttə, bir çox romans və mahnı arın dillər əzbəri olması gözəl sənətkarlarımız Rəşid Behbudovun, Mirzə Babayevin, Şövkət Ələkbərovanın, Fidan və Xuraman Qasımovaların, “Qaya” vokal-instrumental ansamblının yüksək ifaçılıq məharəti, incə interpretasiyası ilə bağlıdır” [3]. Burada “Yeddi çinar”, “Bakı”, “Çiçəyim-sən”, “Ay olmaq istəyirəm”, “Məhəbbət mahnısı”, “Gözləməsin neyləsin?”, “Sahilə gəl”, “Yenə o bağ olaydı” və çoxlu sayda digər mahnılarını sadalamaq mümkündür.

V. Adıgözəlovun vokal yaradıcılığında Natəvanın sözlərinə yazdığı “Qərənfil” romansı xüsusi əhəmiyyətə malikdir və bəstəkarın vokal lirikasında ən məşhur əsərlərindən biridir. Qeyd edək ki, “Qərənfil” romansı bəstəkarın “Natəvan” operasında istifadə olunmuşdur. Həmin romansa Azərbaycan vokalifaçılıq məktəbinin bir sıra görkəmli nümayəndələri müraciət etmiş və özünəməxsus yanaşmasını göstərmişdirlər. Onlardan biri də Azərbaycan Respublikasının Əməkdar artisti, Beynəlxalq müsabiqələr laureatı, musiqi mədəniyyətimizin ilk kontratenor səs tembrinə malik müğənnisi İlham Nəzərovdur.

İ. Nəzərovun yaradıcılığı vokal sənəti tariximizdə yeni bir səhifəni təşkil edir. Belə ki, onun sənət yolunu unikallaşdıran səbəblərdən biri də səsinin xüsusiyyətləri, çoxcəhətli yaradıcılıq yoludur [5]. İ. Nəzərov Azərbaycan vokalifaçılıq sənəti tarixində ən çox obraz (49) yaradan opera müğənnisidir [6]; [10]. Müğənninin səsinin sərhədsiz

vokal ifaçılıq imkanları, eləcə də 5 oktava həc- mində olan səs diapazonu ona müxtəlif tessituraları əhatə edən əsərlərə müraciət etməyə imkan yaradır [7]. Belə ki, onun opera səhnə repertuarında bas, bariton, alt, kontralto, metso-soprano, soprano səsi üçün yazılan partiyalar yer almaqdadır. Qeyd edək ki, müğənninin opera səhnə repertuarını təşkil edən 49 partiyadan 34-ü kontratenor səs tembrilə ifa edilmişdir. Bu isə ifaçının yaradıcılığında kontratenor səs tembrinin mühüm əhəmiyyət kəsb etməsinin bariz nümunəsidir.

Məlum olduğu kimi, kontratenor tembrilə ifa edən müğənnilərin repertuarı adətən barokko dövrünün operaları ilə məhdudlaşır. Kontratenor səs tembrinin xüsusiyyəti, vokal ifaçılıq texnikası məhz həmin əsərlər üçün nəzərdə tutulmuşdur. İ. Nəzərov isə kontratenor səs tembrinin repertuarını daha da genişləndirmişdir. Burada Qərbi Avropa, rus və Azərbaycan bəstəkarlarının ariya, romans və mahnılarını qeyd etmək istərdik. İfaçının kontratenor səs tembrilə yaradıcılığının təsnifatını aşağıdakı kimi vermək mümkündür:

- Barokko dövrünün operaları;
 - XX əsr bəstəkarlarının kontatenor səs tembrilə üçün yazdığı operaları;
 - Qərbi Avropa, rus və Azərbaycan bəstəkarlarının mahnı və romansları. Qeyd edək ki, İ. Nəzərovun kontatenor səs tembrilə Azərbaycan xalq musiqisi nümunələrinə, eləcə də bəstəkar musiqisinə müraciət etməsi həmin əsərləri yeni təfsir ənənələri ilə zənginləşdirmişdir. Artıq musiqiçinin səsinin xüsusiyyətləri elmi tədqiqat mövzusu təşkil edir [9] və onun xalq musiqisinin ifası ilə bağlı araşdırmalar vardır [4].
- Müğənninin müxtəlif dövrləri əhatə edən əsərləri kontratenor səs tembrilə ifa etməsi onlara fərqli məzmun çaları bəxş etmişdir. Bu həm də kontratenor ifaçılıq*

texnikasının yeni ənənələrlə zənginləşməsi deməkdir. Əlbəttə, həmin əsərlərin kontratenor ilə ifa edilməsi müğənni qarşısında müəyyən ifaçılıq tələbləri qoyur. Bu tələblər Qərbi Avropa, rus və Azərbaycan bəstəkarlarının əsərlərindən asılı olaraq dəyişir. Təbii olaraq rus və Azərbaycan bəstəkarlarının mahnı və romanslarının müğənni qarşısında yaratdığı ifa çətinlikləri daha fərqli formada özünü göstərir. Burada dil amilini, musiqi cümlələrinin quruluşunu, intonasiya, səs çalarını göstərmək mümkündür. Verilmiş tədqiqatda İ.Nəzərovun kontratenor kimi ifasında görkəmli bəstəkarımız Vasif Adıgözəlovun "Qərənfil" romansının vokal ifaçılıq təhlili aparılmışdır. Nəzərinizə çatdırmaq istərdik ki, İ.Nəzərov "Qərənfil" romansını kontratenor səs tembri ilə dünyanın bir sıra ölkələrində keçirilən konsertlərdə səsləndirmişdir. Burada Finlandiyada təşkil olunan konsertdə ifa etməsini (dirijor Xalq artisti Y.Adıgözəlzadə), Türkiyədə keçirilən Aspendos Festivalında, Almaniyada və digər ölkələrdə təşkil edilən tədbirlərdə çıxışlarını göstərə bilərik. "Qərənfil" romansı ilk dəfə olaraq kontratenor səs tembri ilə İ.Nəzərovun ifasında səslənmişdir. Aparılan vokal ifaçılıq təhlilləri verilmiş ifa üzərindən aparılmışdır [8].

İ.Nəzərov V.Adıgözəlovun əsərlərinə yaradıcılığında böyük yer vermişdir. Burada bəstəkarın "Hacı Qara" musiqili komediyasından səsləndirdiyi "Hacı Qaranın şikayəti", "Hacı Qaranın mahnısı", "Heydərbəyin mahnısı", "Çanaqqala" oratoriyasından bas üçün yazılan ariya, eləcə də Rəsul Rzanın sözlərinə bəstələnən "Yeddi çinar", "Bakı haqqında mahnı" romanslarını göstərmək mümkündür. Qeyd edək ki, müğənni bu əsərləri bariton səs tembri ilə ifa etmişdir.

"Qərənfil" romansını bəstəkar ötən əsrin 60-cı illərində yazmışdır. Əməkdar incəsənət xadimi, professor İmrüz Əfəndiyeva görkəmli bəstəkarın yaradıcılığına həsr etdiyi kitabında bu mahnını aşağıdakı ifadələrlə səciyyələndirir: "Vasif Adıgözəlovun Natəvanın sözlərinə yazdığı "Qərənfil" romansı Azərbaycan vokal lirikasında novator əsərdir. Bu bir tək Natəvanın irsinə müraciət deyil, həmçinin lirik-psixoloji romansın yeni növüdür. Burada gülə olan məhəb-bətdən nəql edən məftunedici lirik poeziya bəstəkarın musiqisində sanki "sinxron" təcəssümünü tapır" [3]. Əsər Asdur tonallığında yazılmış və soprano səsi üçün nəzərdə tutulmuşdur.

"Qərənfil" romansı sadə iki hissəli formada yazılmışdır. Əsər kontratenor ifaçısı qarşısında müxtəlif ifaçılıq çətinliklərini yaradır. Belə ki, romans yuxarı tessiturada yazılmışdır. Bu isə müğənninin səsinin yüksək tessiturasının işlək olmasını tələb edir.

Qeyd etmək istərdik ki, V.Adıgözəlovun "Qərənfil" romansında klassik və Azərbaycan vokal ifaçılıq ənənələri qovuşmuşdur. Professor İ.Əfəndiyevanın "milli harmoniyanın müasir musiqimizin bəzi bədiitexniki üsulları ilə uzlaşması" fikri bu romansın bütün xüsusiyyətlərini özündə ifadə edir. Belə ki, bəstəkar əsərdə melizmlərdən geniş şəkildə istifadə etmişdir. Əsərin təfsirində digər başlıca ifa çətinliyi isə romansın məhz ornamental üslubda yazılmasıdır. Əsərdə bəstəkar trellərdən istifadə etmişdir. Burada verilən trellər Azərbaycan xalq musiqisindən irəli gələn məqam kimi qiymətləndirilə bilər. Bu isə ifaçıdan xırda vokal texnikaya daha çox üstünlük verməsini tələb edir.

İ.Nəzərovun ifasının əsas komponenti və ifadə vasitəsi rolunda xırda vokal ifaçılıq texnikası və melizmlərdən istifadə çıxış edir. İstifadə olunan ifadə vasitələri əsərin bənd,

nəqərat və koda hissəsindən asılı olaraq dəyişir. Belə ki, bənd hissəsində obraz incə, yumşaq şəkildə təqdim olunursa, nəqəratda bu emosional həddə çatdırılır. Koda hissəsi isə daha şəffaf şəkildə təqdim olunaraq sonlanır.

İ.Nəzərov əsəri *mf* və *f* dinamikası üzərində qurmuşdur. İfaçı burada bəndi *mf* nəqərat hissəsini isə *f* səsləndirir. Müğənninin təfsiri romantik və emosional olması ilə seçilir. İ.Nəzərov əsərin sonuna qədər mükəmməl formada leqatolu ifa etmişdir. Müğənni romansda əsasən trel və forşlaqlardan yararlanmışdır. Əsərin not mətnini ifağın təfsiri ilə müqayisə etdikdə bəzi fərqli məqamları müşahidə edə bilirik. Bu romansda istifadə olunan bəzəklərin yeri və cümlələrin sonunda verilən notların ölçüsü

Andante

Ü-zün-dən pər - də - yi na-zın kə - nar et

U-tan-ma a - şı - qi ha - şa qə - rən - fil qə - rən -

- fil qə - rən - fil qə - rən - fil qə - rən -

- fil qə - rən - fil .

ilə bağlıdır. İfağın xırda bəzəkləri göstərə bilirik. mükəmməl şəkildə yerinə yetirməsi onun

Şəkil 1.

Bəndin ikinci cümləsinin ifası zamanı səsinin gücünü bir qədər artırır. Burada da dinamika və bəzəklərin oynaqlığı müğənninin təfsirinin əsas komponenti rolunda çıxış edir. Nəqərat hissəsində isə fərqli təfsir prinsipi ilə qarşılaşırıq. Burada sərt səs

texniki imkanlarının yüksək olmasını göstərir. Eyni zamanda İ.Nəzərovun yaradıcılığının ilk illərindən muğam ifaçılığına göstərdiyi maraq, ona xalq musiqisinə xas melizmləri və ifaçılıq xüsusiyyətlərini asanlıqla yerinə yetirməyə köməklik edir.

Burada görüldüyü kimi, müğənni əsərdə xanənin güclü hissələrinə dayaqlanır. Onun ifasında dörd dəfə ardıcıl olaraq səslənən "es²" səsi güc baxımından fərqlidir və musiqiçi əsas diqqəti sonuncu "es²" səsi, yəni "se-VƏN" sözünün üzərinə yönəldir. Müğənninin bəndin birinci cümləsinin ifası zamanı xırda dinamika və melizmlərdən istifadəsi ifaya yeni çalar bəxş etmiş olur. Xüsusilə, "sənə mən aşiqi şeyda qərənfil, qərənfil" cümləsində "aşiqi" sözündə və cümlənin sonuna doğru diminuendo etməsini

ötürülməsi, forte dinamikasında ifa müğənninin təfsirinin başlıca xüsusiyyəti-dir. İ.Nəzərovun təfsirində nəqəratın ilk sözlərinin ("belə pəjmürdə") vurğu ilə səslənməsi, "durubsan" ifadəsinin qısa şəkildə deyilişi və sonuncu notun uzunluğunun dəyişilməsi

kimi məqamları vurğulamaq olar. Nəqəratın ikinci cümləsində “*düşər güllər əra*” ifadəsində isə “*güllər*” sözündə forşlaqdan istifadə edilməsi müğənninin bəstəkar mətninə olan özünəməxsus yanaşmasını göstərir. İfaçı əsərin koda hissəsinə keçid zamanı kiçik ritenutodan yararlanır.

Əsərin koda hissəsinə, bənd hissəsində olduğu kimi *mf* dinamikasında ifa edilir. Bu hissədə melizmlərdən istifadə daha çox üstünlük təşkil edir. Xüsusilə, əsərin son xanəsində özünəməxsus şəkildə yanaşması əsərə yeni çalar verir.

Koda hissəsinin müğənninin ifasını və bəstəkar mətnini təqdim edirik şəkil 1.

Nəticə

Beləliklə, araşdırmada qısa da olsa İ.Nəzərovun kontratenor kimi təfsirində V.Adıgözəlovun “Qərənfil” romansının vokal ifaçılıq təhlili aparılmışdır. Burada ifaçının əsərə olan özünəməxsus yanaşmasını müəyyən etmək mümkündür. İ.Nəzərov kontratenor və Azərbaycan xalq musiqisinin vokal ifaçılıq xüsusiyyətlərini “Qərənfil” romansı nümunəsində birləşdirməyə nail olmuşdur. Onun bu səs tembrilə həmin romansı ifa etməsi əsərə olan yeni yanaşmanı özündə əks etdirir.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. Abdullayeva Z. Azərbaycan musiqi ədəbiyyatı. Dərslük (II hissə) / Z.Abdullayeva. – Bakı: Adiloğlu, – 2009. – 216 s.

2. Əfəndiyeva İ. Vasif Adıgözəlov yaradıcılığının üslub xüsusiyyətləri: [Elektron resurs] / Musiqi dünyası, URL: http://www.musigi-dunya.az/new/read_magazine.asp?id=321

3. Əfəndiyeva İ. Vasif Adıgözəlovun vokal yaradıcılığının musiqi dilinin bəzi xüsusiyyətləri: [Elektron resurs] / Musiqi

dünyası, URL: http://www.musigi-dunya.az/new/read_magazine.asp?id=516

4. Əskərova X. “Sarı gəlin” xalq mahnısı İlham Nəzərovun təfsirində // – Bakı: Mədəniyyət/Culture, – 2020. (Sentyabr-Oktyabr) (333), – s. 38-41.

5. Humbatov V. Scientific Work of Ilham Nazarov, a Prominent Representative of the Modern Vocal Performance School of Azerbaijan //

– Kyiv: Bulletin of Kyiv National University of Culture and Arts. Musical Art Series, – 2020. 3, № 2, – p. 132-145 <https://doi.org/10.31866/2616-7581.3.2.2020.219158>

6. İlham Nəzərov: sərhədsiz səs.. / tərt. ed. G. A. Abdullazadə, elmi red. K. Nəsirova. – Bakı: Savad, – 2020. – 128 s.

7. Kuxmazova Y. Azərbaycan vokal ifaçılığının kontekstində İlham Nəzərov yaradıcılığının novatorluq xüsusiyyətlərinə dair // – Bakı: Musiqi elmi, mədəniyyəti və təhsilinin aktual problemləri, – 2020. № 1 (8), – s. 61-69.

8. Qərənfil /İlham Nəzərov: [Elektron resurs] / İlham Nazarov. 6 dekabr, 2020. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Nem7WskA8f8>

9. Piriye R. Avropa akademik vokal ifaçılıq məktəbinin İlham Nəzərovun kontratenor kimi formalaşmasında rolu // – Naxçıvan: Axtarışlar, – 2020.2 (36), – s. 159-169.

10. Озель О.Н. Проявление элементов Азербайджанской музыки в технике исполнения Ильхама Назарова как контртенора // – Kyiv: Bulletin of Kyiv National University of Culture and Arts. Musical Art Series, – 2021. Vol. 4, № 1, – 152-166. <https://doi.org/10.31866/2616-7581.4.1.2021.233348>

Севда Бунятулла кызы МАМЕДОВА
Ü.Насібәyli adına Bakı Musiqi Akademiyası, dosent
E-mail: sevdamammedova2021@mail.ru

**ОСОБЕННОСТИ ИНТЕРПРЕТАЦИИ РОМАНСА ВАСИФА АДЫГЕЗАЛОВА
«ГВОЗДИКА» В ИСПОЛНЕНИИ ИЛЬХАМА НАЗАРОВА (КОНТРТЕНОР)**

Резюме: В исследовании были рассмотрены исполнительские особенности романса выдающегося композитора Васи́фа Адыгезалова «Гвоздика» в интерпретации заслуженного артиста Азербайджанской Республики Иль-хама Назарова. Отметим, что романс был впервые исполнен с контрте- норovým голосом. Это обусловило разные исполнительские принципы. Таким образом, И. Назаров соединил в себе особенности контртеноровой техники и азербайджанской вокальной школы.

Ключевые слова: Васи́ф Адыгезалов, Ильхам Назаров, Гвоздика, романс, контртеноровый тембр голоса, особенности вокального исполне-ния.

Sevda Bünyatulla qızı MƏMMƏDOVA
Associate Professor of The Hajibeyov Baku Academy of Music, dosent
E-mail:sevdamammedova2021@mail.ru

**VOCAL FEATURES OF VASIF ADIGOZALOV'S NOVEL "CARNATION" BY
ILHAM NAZAROV (COUNTERTENOR)**

Abstarct: The study examined the performance features of the romance of the outstanding composer Vasif Adygezalov "Carnation" in the interpretation of the Honored Artist of the Republic of Azerbaijan Ilham Nazarov. It should be noted that the romance was first performed with a countertenor voice. This led to different performance principles. Thus, I.Nazarov combined the features of the countertenor voice technique and the Azerbaijani vocal school.

Keywords: Vasif Adigezalov, Ilham Nazarov, Carnation, romance, countertenor timbre of voice, features of vocal performance.

Daxil olub: 18.09.2021